ТАСВИРИЙ САЪНАТ

ЖАС ТАМАШАГӨЙЛЕР ТЕАТРЫ ШӨЛКЕМЛЕСИҮИНДЕ УСТАЗ РЕЖИССЁР НАЖИМАТДИН АНСАТБАЕВТЫҢ ОРНЫ

Назарымбетов Б.
Қарақалпақстан Республикасына хызмет көрсеткен артист, доцент
Назарымбетов А.
ӨзМКӨМИ Нөкис филиалы оқытыўшы

Таянч сўзлар: театр, режиссёр, спектакль, драматург, ёш тамошабинлар театри.
Ключевые слова: театр, режиссер, спектакль, драматург, театр юного зрителя.
Key words: theatre, director, performance, playwright, youth theatre.

РЕЗЮМЕ:
Мақолада устоз режиссёр, Ўзбекистон халқ артисти, Бердақ номидаги давлат мукофотининг лауреати Нажиматдин Ансатбаевнинг Қорақалпоқ давлат ёш тамошабинлар театрида сахналаштирган спектакллари ҳақида сўз боради.
РЕЗЮМЕ:
В статье рассказывается о спектаклях, поставленных Наджиматдином Ансатбаевым, мастером режиссера, народным артистом Узбекистана, лауреатом государственной премии имени Бердака, в Каракалпакском государственном театре юного зрителя.
SUMMARY:
The article tells about the performances staged by Nadzhimatdin Ansatbaev, a master director, People's Artist of Uzbekistan, laureate of the Berdak State Prize, at the Karakalpak State Theater for Young Spectators.

Қарақалпақстан Республикасы Ҳүкиметиниң 1978-жыл 22-мартдағы №173 қарары менен Нөкис қаласынан Қарақалпақ мәмлекетлик Жас тамашагөйлер театры өз жумысын баслады. Жаңадан дүзилип атырған театрдың шөлкемлестириўшилик, дөретиўшилик ҳәм финанслық қыйыншылықлары есапқа алынып, Қарақалпақстан Республикасы Мәденият министрлигиниң 1978 - жылдың 30 - марттағы №38 санлы буйрығына тийкарланып театрдың директоры етип Өзбекстан, Қарақалпақстан ҳәм Татарстан Республикалары халық артисти Байрам Матчановты, театрдын бас режиссёры етип қарақалпақ мамлекетлик музыкалы драма ҳәм комедия театрынын талантлы актёры ҳәм режиссёры, Өзбекстан Республикасы

халық артисти, Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың лауреаты Нажиматдин Ансатбаевты тайынлады.

Нажиматдин Ансатбаев жақсы актёр, жақсы режиссёр, искер басшы ҳәм устаз. Қарақалпақ театрларын Нажиматдин Ансатбаевсыз көз алдымызға келтире алмаймыз. Бул тулғаның театр көркем өнер тараўына оның раўажланыў жолына қосқан үлеси көп. 60 жыллық саналы өмирин театрға бағышлады. 1960 -жылы театрға келген жас өспирим, бугин 80 жастан өтип, кекселик дәўиринде жасларға билим берип устазлық етпекте.

Ол жас тамашагөйлер театрында бас режиссёр лаўазымына тайынланаман дегенше Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик академиялық музыкалы театрында актёр, бас режиссёр, көркемлик басшы, директор лаўазымларында иследи. Театрды жан-тәни менен сүйетуғын, театр ушын жанын пидә ететуғын, жуўапкершликти қатты сезетуғын халқымыздың сүйикли актёры, режиссёры Н.Ансатбаевты жас тамашагөйлер театрының бас режиссёры етип бекитиўи театр ушын үлкен жетискенлик еди. Н.Ансатбаев ушын жаңадан дүзилген дөретиўшилик жәмәәтинде ислеў машақатлы ҳәм қызықлы болды. Жаслар менен ислесиў ҳәм жас тамашагөйлер кеўиллеринен шығыў оғада жуўапкершиликти талап етер еди. К.Рахмановтың «Егленген бәҳәр» пьесасын алғанда да ол заман талапларынан келип шығып, сахналастырыўға бел байлайды. Драма қаҳарманлары кеўил шешими менен “Қырқ қыз” массивиндеги жаңа жерлерди өзлестириў жумысларына өз мийнетин қосып, шөллеп жатқан боз жерлерди ана халқына хызмет қылдырыў жумысына ўәде қылған жаслар Арысланбай, Төребек, Арзыгул, Зияда ҳәм олардың дослары бир ўақытлары мийўели болған, ҳәзирги ўақытта қызыл қум астында қалып, сахраға айланған “Қырқ қыз” массивин өзлестириў режелестирилген.

Пьесада мийнет темасына қарағанда жаслардың бир-биреўине болған умтылыўлары, жаслық муҳаббаты, дослық мүнәсибетлериниң ҳақыйқый муҳаббатына айланыўы көрсетилген. Арысланбай менен Зияда, Арзыгул менен Торебек араларындағы мүнәсибетлер хақыйқый муҳаббат ҳәм тамашагөйлерди исендиреди.

Республика жас тамашагөйлерине саўға қылынған жаңа театрдың биринши спектакли өзиниң көркем-идеялық тәсиршеңлиги, онда қойылған мәселениң актуаллығы, спектакльде бәнт болған жас актёр ҳәм актрисалардың кеўил кеширмелери олардың қаҳарманларының ҳәрекетлерине сәйкеслиги спектакльди тамашагөйлер ҳәм республика кен жамәәтшилиги тәрепинен жақсы күтип алыўына себеп болды. Спектакльдеги тийкарғы роллерди көтериңки руўхта атқарған жас актёр ҳәм актрисалардан

Ж.Жуманов, Ж.Абдимов, С.Давлетова ҳәм А.Наўрызовалардың атқарыўшылық қәбилетин тамашагөйлер жақсы баҳалады.

Спектакльдеги ўақыялар болатуғын мәнзилин режиссёр Н. Ансатбаев ҳәм художник И.Алибековлар еки орынға туўрылады.

Биринши орын район баслығының уйи болса, екинши орын шөлдеги вагон. Режиссёр ҳәм художниктин бундай шешимге келиўлериниң себеплери бар әлбетте.

Биринширден, үлкен режелер менен "Қырқ қыз"ға келген жасларға район басшылығы тәрепинен жаратылған шәрт-шараятлар менен тамашагөйлерди таныстырыў, баслығының жаслар талпынысына итибардын қай дәрежеде екенлигин көрсете билиў болса,

Екиншиден, район басшыларының жасаў шараятларын көз-көз қылып, бул еки қыйлы шараят, еки қыйлы шараятты салыстырмалы анализ қылып, оннан жуўмақ шығарыўды тамашагөйлердиң ыхтиярларына қалдырыў еди. Демек, художник И.Алибеков сценографиясының тийкарғы ўазыйпаларынан бири - ўақыялар жүз берип атырған шәрт-шараятты, образлы түсиндирип, шығарма қаҳарманлары роллерин атқарып киятырған театрдың жас актёрларына турмыслық образ жаратыўларына имкәнийат жаратып берген.

Улыўма театрдағы сценограф-художниктин тийкарғы ўазыйпасы шығарманы саҳналастырыўшы режиссёрдын идеяларына тийисли саҳналық безеўлерди көрсетиў болып табылады. Ол жаратқан безеў турли-турли ўазыйпаларды орынлаўы мүмкин. Бул әлбетте художниктиң театр жәмәәтин сахналастырыўға бел байлаған шығарманы да режиссёр концепциясын қай дәрежеде өзлестирди, анализ қылды ҳәм өзине қандай жуўмақ шығарыўға байланыслы. Художник жаратқан спектакль декорациясы шығарма қаҳарманларына шараятты сезиў, драматург илгери сурген шарт-шараятта жасаўға имкәнийат жаратады. «Егленген баҳар» спектаклиндеги художник И.Алибеков жаратқан безеклер режиссёр идеясын ашыўға жәрдем берген. Тәжирийбели сценографист марҳум И.Алибековтың доретиўшилигине тән қасийетлерден тийкарғысы художниктиң драматургиялық шығармалардын тәбиятын, қан тамырындағы ритмди нәзик сезиўи болып табылады. «Егленген бәҳәр» спектаклиниң көркем безегинде художниктиң драматург қәлемин, ол айтпақшы болған идеяны нәзик илгенлиги сезилип турады.

Саҳнаның шаңын жалаған, онын майда-шүйделеринен хабардар, жетерли дөретиўшилик тажирийбеге ийе болған еки көркем өнер ғайраткери - актёр ҳәм режиссёр Н. Ансатбаев ҳәм Мухтар Аўезов атындағы қазақ

академик драма театрының үлкен дөретиўшилик қазанында қайнап уллы саҳна дарғалары Н.Жантурин, А.Ашимов, А Жанибетовлар тажирийбелеринен сабақ алыўға мияссар болған Ислам Алибековлардан ибарат тандемнин өз-ара пикирлери, драматург К.Рахманов өз шығармасында алға сүрген идеяны саҳна тилинде, саҳна қураллары менен тәсирли, ҳақыйқый көрсете билгенлиги спектаклдиң табысын тәмийнледи.

Спектакльдиң жеңисинде, турмыслықлығында режиссёрдың халықлық саҳналарға үлкен итибар бериўи, жанлы ҳәрекетте саҳнада жүз берип атырған ўақыяларға мүнәсибет билдириўши халықтын пикири, мунәсибети тамашагөйлерди бийпарық қалдырмады. Бәҳәрдиң сәўир самалларында тапланып атырған қалби мақтанышқа толы, мийнетке забердес қыйыншылықлардан қорықпайтуғын жас жигит-қызларды залдағы тамашагөйлер сезип отырады.

Әсиресе дала мийнеткешлери, жаслар театрдын өз заманласлары өмиринен сөз етиўши мазмунлы спектаклин қызғын күтип алды. Аўыл жаслары спектакль қаҳарманлары Арыслан, Зияда, Салтанат киби жас шөл қуўарлардын мийнети, умтылыслары, пикирлеринде өзлерин көргендей болды.

Бәрше шөлкемлестириўшилик, руўхый, турмыслық ҳәм дөретиўшилик қыйыншылықлар ҳәм жетиспеўшиликлерге қарамастан жас театр жамаатинин биринши спектакли «Егленген бәҳәр»диң бай қадеми қутлы келди.

Театрдын екинши мәўсимине төрт жаңа шығарманы саҳналастырыўды режеге киргизди. Булар Исадор Штоктың «Яратқаннын далкеги» («Божественная комедия»), М.Ағамирзаев ҳәм А.Бабахановлардың «Жолбарыс ҳәм аңшы» («Тигр и охотник»), Ж.Махмудовтың «Жалаңаш король» ҳәм И.Юзеевтиң «Ойыннан оймақ» (“Не по злобе”) шығармалары еди.

Жас тамашагөйлер театры өзиниң бағдарынан келип шыққан ҳалда Андерсенниң ертеги тийкарында драматург Жура Махмудов тәрепинен жазылған «Жалаңаш король» шығармасын сахналастырыўға қарар етти. Н.Ансатбаев бул сапар өзине пикирлес декоратор-художникти Москвадан изледи.

Сахналастырыўшы режиссёр Н. Ансатбаев Москвалы художник Р.Казачек пенен бирге ислесиўде Андерсен ертеги қаҳарманларын қарақалпақ театры саҳнасында жанландырыўға ҳәрекет қылды. Спектакльдиң премьерасы 1979- жылдың 27-мартында халықаралық театр кунинде болып өтти.

Драматург Ж.Махмудов, режиссёр Н.Ансатбаев ҳәм художник Р.Казачеклер саҳнада көрсетиў қураллары арқалы түрли ажайыбатларға бай саҳна шығармасы, жас тамашагөйлер ой-пикирин байытып, оларды ертеклер әлемине алып киретуғын кеўилли, гөззал спектакль жаратып, қарақалпақ жасларын биринши марте атақлы Дания ертекшиси Андерсен дөретиўшилиги менен таныстырды.

Спектакльдиң декорациясы, шығарма қаҳарманларынын липаслары, Андерсен ертеги ушын зарүр болған бәрше буйымлар Москва театрларының арнаўлы цехларында орынланды. Ертек жанрына қолайлап жеңил, гөззал, саҳнада даўир орталық, ертек қаҳарманлары жасап атырған шарт-шараят ҳаққында залда отырған аўыл жасларына анық ой беретуғын бай декорация, миллий калоритке тан безелген костюмлар спектаклдин профессионаллығы, тамашагөйлиги ҳәм тасиршеңлигин тамийнленди. Жәмәәт өз имарат ҳәм өз саҳнасына ийе болмағанлығы себепли тамашагөй заўықлы «Жалаңаш король» спектаклин, тийкарынан республика қалаларындағы, район орайлары ҳәм аўыл мектеплеринин клубларында көрсетилди. Тек ғана 1979-жылдың өзинде «Жалаңаш король» спектакли 97 марте аўыл ҳәм қаладағы жасларға көрсетилди. Спектаклди 50 мыңға жақын жаслар тамашалап, театр актёрларынын атқарыў шеберлигинен заўықланады.

Режиссёр Н.Ансатбаев спектаклдиң көркемлик дәрежеси, тәсир күши ҳәм тамашагөйлигин тәмийнлеў, спектаклде бант болған театрдын жасларына жәрдем сыпатында үлкен театрдың жетекши актёри Өзбекстан ҳәм Қарақалпақстан халық артисти, Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлығының лауреаты Рейимбай Сейтовты бас роллерден бирине мирәт етти.

1980-жылы Н.Ансатбаев өз жамәәтине- Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик академиялық музыкалы театрына бас режиссёр етип тайынланды. Бирақ ол жаслар театры жәмәәти менен дөретиўшилик байланысты үзген жоқ.

1990- 1995 -жыллары да С.Хожаниязов атындағы Қарақалпақ мамлекетлик жас тамашагөйлер театрында көркемлик басшы лаўазымында ислейди. Бул жыллары ол, Б.Жакиевтың «Әке тәғдири», Ж.Махмудовтың “Жалаңаш король», С.Жумағуловтың «Адамлар қалай бузылған», «Күйеўиңди берип тур», С.Балғабаевтың «Ең сулыў келиншек», Т.Жумагелдиев, Ч.Момедовлардың «Жетимек» спектакллерин сахналастырып театр тарийхында өшпес из қалдырды.

1994-жылы Ташкент қаласында өткерилген Орта Азия ҳам Қазахстан Республикаларының «Наўрыз» театрлар фестивалында ол сахналасты-

рған «Ең сулыў келиншек» спектакли менен қатнасып белгили қәнигелер тәрепинен жоқары баҳаланды ҳам Гулпаршын ролин атқарған актриса Г.Сарыбаева «Ең жақсы ҳаял образын атқарыўшысы» номинациясы женимпазы болды. Әлбетте буның бәринде режиссёр Нажиматдин Ансатбаевтың жемисли мийнетлери нәтийжеси. Спектакллерде актерлардың мүмкиншиликлерин жақсы билип, сол арқалы актерларды роллерге бөлиўлери көп нәтийже береди.

Жас драматург, еле пьеса жазып көрмеген, телевидениеде тек минатюралары менен белгили болып журген С.Жумағуловтыңда драматург болып танылыўында Н.Ансатбаев хызметлери бар. Оның «Адамлар қалай бузылған» пьесасы театрға келип түскенде, ол қайта-қайта драматург пенен ислесип сахна сырларын үйретип, пьеса жазыўда нелерге итибар бериў кереклигин көп үйретеди. Пьесаны бир неше мәртебе қайта жазылып, нәтийжеде пьеса балалар ушында үлкенлер ушында тарбиялық әҳмийетке ийе, философиялық характерге ийе болып тәсиршең шығады. Онда әйиемги дәўирде ҳайўанлар менен адамлардың биригип жасап атырған бир ўақытлары, ҳәмме дос татыў жасайтуғын ўақытларды, адамлар арасына от таслап ишлерине шайтан кирип, олардын бир-бирин көре алмай душпанлық сезимнин пайда болыўлары бир тоғайда ҳайўанлар тили менен сөз етиледи. Спектаклди балларымыз жүдә қуўаныш пенен күтип алады. Саҳналарын безеген художник сценографистлер Ислам Алибеков ҳәм Исхақ Мухитовлар жүдә бир бай тәбият көриниси менен ҳайўанларға образлы костюмлар таңлай билген.

Н.Ансатбаев жас тамашагөйлер театрын шөлкемлестириўде ҳәм оның бүгинги күндеги дөретиўшилик жолында да мийнетлери айрықша саналады.

Әдебиятлар:

1. Алланазаров Т. Каракалпакский театр. Ташкент,1966 г.
2. Алланазаров Т. Театр ҳәм драматургия. “Қарақалпақстан”, 1982.
3. Алланазаров Т. Некоторые вопросы каракалпакской драматургии. Н. Каракалпакстан,1987
3. Алланазаров Т. Қарақалпақ театрында миллий режиссуранын қәлиплесиўи. Н. “Билим”, 1996
4. Баяндиев Т. Қорақалпоқ театр тарийхи.Тошкент 2011-й.
5. Баяндиев Т. Қарақалпақ театрының Бердақ шайыры. Тошкент 1914.
6. Баяндиев Т. Қорақалпоқ саҳнасининг шоири. Театр журнал.-2013/6, 12-13 бет.
7. Баяндиев Т. Қорақалпоқ театрининг биринчи профессионал режиссёри. Театр журнал.-2014/3, 15-16 бет.